

yaptığı insanlık dışı eziyetler anlatılmaktadır. Hindistan'dan hacca giden yazar eserinin son kısmında hac hâtıralarını nakletmektedir. Eserin ikinci cildi Suriye üzerinden İstanbul'a dönüş ile son bulur.

İki cilt halinde İstanbul'da yayımlanan *Âlem-i İslâm* (1328-1329), bazı bölümleri özetlenerek Âsaf Hâlet Çelebi tarafından yeni yazıyla da neşredilmiştir (*Türk Yurdu*, İstanbul 1956, sy. 258-260). Mehmet Paksu eserin tamamını sadeleştirerek bazı ilâvelerle iki cilt halinde yayımlamıştır (20. *Asrın Başlarında İslâm Dünyası*, İstanbul 1987). Eser ayrıca *Rihletü 'Abdirreşid fi'l-Âlemi'l-İslâm* adıyla Muhammed Subhi Ferzat tarafından Arapça'ya çevrilmiş, Dr. Cemil Lee Hee-Soo, eserin "Japonya ve Kore Hâtıraları" bölümünde Abdürreşid İbrahim'in verdiği bilgileri değerlendirerek *İslâm ve Türk Kültürünün Uzak Doğu'ya Yayılması Kore'de İslâmiyetin Yayılması ve Kültürel Tesirleri* (İÜ Ed. Fak., 1987) adıyla bir doktora tezi hazırlamıştır. Bu çalışma daha sonra aynı adla yayımlanmıştır (Ankara 1988).

Abdürreşid İbrahim, yakın dostu olduğu Mehmed Âkîf'in *Safahat*'ının ikinci kitabı olan *Süleymaniye Kürsüsün-*

de'de halkı irşad eden vâiz kimliğiyle yer almıştır. Âkîf burada, *Âlem-i İslâm*'da müslümanların durumuyla ilgili olarak ele alınan birçok meseleyi Abdürreşid İbrahim'in ağzından manzum hale getirmiştir. 1003 mısralık bu eser *Âlem-i İslâm*'ın bir nevi manzum özeti kabul edilebilir.

Âlem-i İslâm, XX. yüzyılın başlangıcında İslâm dünyası ile Japonya, Kore, Çin gibi Uzakdoğu ülkelerinin genel siyasi, içtimai, iktisadi ve kültürel durumlarını hiçbir mübalağaya yer vermeden, resmî bir rapor doğruluğuyla ortaya koyan kaynak eser özelliğine sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA:

Abdürreşid İbrahim, *Âlem-i İslâm ve Japonya'da İntişâr-ı İslâmiyyet*, İstanbul 1328-31, I, 8, 614-620; Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Âkîf, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1945, s. 65-68; M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkîf Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1987, s. 139-170; Mehmed Âkîf, "Gâyet Mühim Bir Eser", *SM*, IV/97 (7 Receb 1326), s. 322-323.

MUSTAFA UZUN

ÂLEM-i NİSVÂN

(عالم نسوان)

Kırım'da Bahçesaray'da
1906-1914 yılları arasında yayımlanan
bir kadın dergisi.

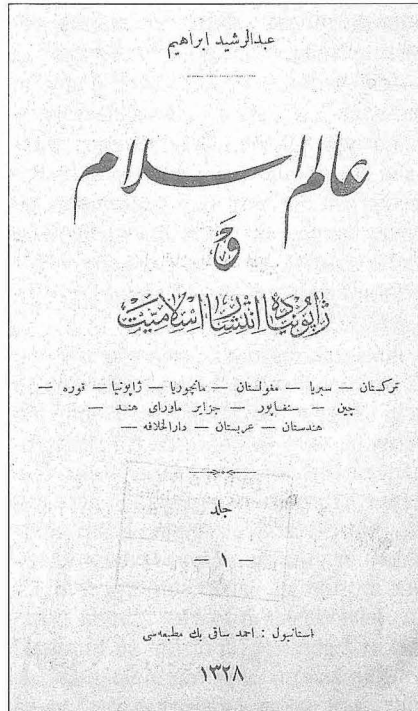
Mevcut bilgilere göre Türk ve İslâm âleminde yayımlanan ilk kadın dergisi olan *Âlem-i Nisvân*, Kırımlı gazeteci ve yazar Gaspıralı İsmâil Bey'in çıkardığı *Tercümân-ı Ahvâl-i Zamân* gazetesinin (1883-1914) ilâve yayını olarak, liseyi yeni bitirmiş kızı Şefika Gaspıralı'nın idaresinde neşredilmeye başladı (3 Mart 1906).

Âlem-i Nisvân, başlığı altında bulunan "Müslimelere mahsus edebî ve tedrîsî haftalık mecmuadır" ibaresi derginin özelliğini açıklamaktaysa da ilk sayısı Türkiye'de henüz ele geçemediğinden, program ve gayesi 28 Nisan 1906'da *Tercüman* gazetesinde yayımlanan iki ilândan öğrenilebilmektedir. Birinci ilân şöyledir: "*Âlem-i Nisvân*, yani 'hanımlar dünyası', hanımlara mahsus haftalık edebî ve fennî resimli mecmuadır. (...) Mecmuanın mevâdd-ı mündericesi işbu bablardan ibarettir: 1. Hanımlara devlet nizamları ve şer'an hukukları; 2. Hâne idaresine, evlât terbiyesine ve tabiğiğine dair mâlumat ve haberler; 3. Hâne işleri, dikiş nakış vesaire lâzım olan mevâd resim ve şekilleri ile; 4. Bizde ve sair

milletlerde hanımların hali ve maişeti; ilim ve edebiyatta, umur ve siyasette meşhûre olan hanımların tercüme-i hâli ve resimleri; 5. Mukaddemât-ı fûnûn, usûl-i ahlâk, hikâye, şiir, tarih ve seyahat, lâzım gelen resimlerle." Derginin neşredilmesinden sonra, 20 Haziran 1906 tarihli 18 numaralı *Tercüman*'da çıkan ikinci ilânda ise şu bilgiler yer almaktadır: "Mart başından beri haftada bir defa neşrolunuyor. Mevâdd-ı mündericesi edebiyattan, mâlûmât-ı lâzimedden, hâne idaresinden, sıbyan terbiyesinden, dikiş ve nakış fenninden, ilm-i sıhhatten, mevâdd-ı dîniyye ve ahlâkiyyeden ibarettir. Her nüshasında lüzûm-ı mikdârı resim ve şekil dercolunur. Senelik bedeli üç rubledir. Dört aylığı bir rubledir, nüshası altı kapiktir."

Türkiye'de, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ndeki 4. sayısı dışında hiçbir kütüphanede koleksiyonu veya tek tek nüshaları bulunmayan derginin 1906 yılına ait 15, 35 ve 36. sayıları Paris'te Centre Russe de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes'de mevcuttur. Eldeki nüshası 15×24 cm. ebadında, on dört sayfa hacminde olan derginin, Gaspıralı İsmâil'in vefatı (11 Eylül 1914) üzerine yayımı duran *Tercüman*'ın çıktığı sürece neşrine devam edilip edilmediği bilinmemektedir.

Âlem-i İslâm'ın I. cildinin kapağı

Âlem-i Nisvân mecmuasının 4. sayısının kapağı

Âlem-i Nisvân, ilâvesi olduğu *Tercüman* gazetesi gibi, Çarlık Rusyası boyunduruğu altında yaşayan bütün Türk ve müslüman eyaletlerle beraber Osmanlı topraklarına, Mısır, Çin Türkistanı, Hindistan ve Japonya'ya kadar yayılmıştı. Şefika Hanım ise Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Sovyet istilasına uğrayıp istiklâlini kaybetmesi üzerine 1920'de Türkiye'ye sığınmış, Haziran 1975'te İstanbul'da vefat etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İlber Ortaylı, *Çarlık Rusyası'nda Türkçülük Hareketleri ve Gaspıralı İsmail Bey*, İstanbul 1968; S. A. Zenkovsky, *Rusya'da Pan-Türkizm ve Müslümanlık* (trc. İzzet Kantemir), Ankara 1971; Nadir Devlet, *Rusya Türkleri'nin Millî Mücadele Tarihi*, Ankara 1985, s. 201-202; Hasan Duman, *Katalog*, s. 14, 405; R. Rahmeti Arat, "Matbuat", *İA*, VII, 388; Kerim Yund, "Gaspıralı Şefika", *TDEA*, III, 289.

ZİYAD EBÜZZİYA

A'LEM eş-ŞENTEMERİ

(الأعلم الشنتمری)

Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Süleymân b. İsa
el-A'lem eş-Şentemerî en-Nahvî
(ö. 476/1084)

Endülüslü

Arap dil ve edebiyat âlimi.

Üst dudağı yarık olduğu için "tavşan dudaklı" anlamındaki el-A'lem lakabıyla tanınan Şentemerî 410'da (1019), bugün Portekiz sınırları içinde bulunan Batı Şentemerîye (Santa Maria Algarve) şehrinde doğdu. Yirmi üç yaşında iken Kurtuba'ya gitti ve orada devrin tanınmış âlimlerinden Ebü'l-Kâsım İbrâhim b. Muhammed el-İfîlî, Ebü Sehl el-Harrânî ve Ebü Bekir Müslim b. Ahmed el-Edîb'den ilim tahsil etti. Mütenebbî divanını kendisinden okuduğu hocası İfîlî bu eseri şerh ederken ona yardım etti. Daha sonra İsbîliye'ye giderek oraya yerleşti ve İsbîliye Emîri el-Mu'tazid-Billâh Abbâd b. Muhammed ile iyi ilişkiler kurdu. Kitaplarının çoğunu emîrin himayesinde burada yazdı. Daha sonra Arap dili ve edebiyatı alanında büyük bir otorite olarak ün yaptı; hatta şöretini duyanlar ona talebe olabilmek için uzak diyarlardan İsbîliye'ye geliyorlardı. Başta Ebü Ali el-Gassânî el-Ceyyânî olmak üzere birçok kimse ondan ilim tahsil etti. Hayatının sonlarına doğru gözlerini kaybetti ve İsbîliye'de Şevval 476'da (Şubat 1084) vefat etti.

Eserleri. 1. A'lem'in başlıca eserleri şunlardır: *Taḥṣīlū 'aynī'z-zeheb min*

ma'dini cevheri'l-edeb fi 'ilmi mecâzâtî'l-'Arab. Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ındaki şiirleri (şevâhid) şerhettiği ve 1064 yılında tamamladığı bu eserin nüshaları, Brockelmann'ın kaydettiği gibi Süleymaniye Kütüphanesi Âşir Efendi bölümünde değil, Reisülküttâb (nr. 764, istinsah tarihi 572 h.) ile Lâleli (nr. 3256) bölümlerinde bulunmaktadır. *'Aynü'z-zeheb* diye de anılan eser *el-Kitâb*'ın kenarında 1316-1318 yılında Bulak'ta basılmıştır. İkinci baskısı 1967'de Beyrut'ta yapılmıştır. Bağdatlı İsmail Paşa (bk. *İzâhu'l-meknûn*, I, 235; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 111), Ziriklî (VI, 172) ve Kehhâle (X, 99) bu adı taşıyan bir eseri Ebü Abdullah Muhammed b. Tâhir el-Endelûsî'ye (ö. 519/1125) nisbet ediyorlarsa da kitabın mahiyeti hakkında bilgi vermedikleri için bunların aynı isimde ayrı kitaplar mı olduğu, yoksa Hazrecî'ye yanlışlıkla mı nisbet edildiği tesbit edilememiştir. 2. *Şerhu's-şu'arâ' i's-sitte*. Câhiliye devrinin meşhur altı sairi İmru'ülkays, Nâbiga ez-Zübânî, Alkame el-Fahl, Zühayr b. Ebü Sûlmâ, Tarafe b. Abd ve Antere b. Şeddâd'ın divanlarının şerhinden ibaret olan eser, muhtelif tarihlerde ve farklı adlarla basılmıştır. Bunlar arasında W. Ahlwardt'in *el-'İkdû's-şemûn fi devâvînî's-şu'arâ' i's-sittetî'l-câhiliyyîn* adıyla yaptığı Londra (1870) ve Paris (1902) baskıları özellikle zikredilmeye değer. Dyroff'un Münih baskısı (1892) ile Mustafa es-Sekkâ'nın *Muḥtârû's-şu'arâ' i'l-câhilî* adıyla yaptığı Kahire baskısı da (1954) önemlidir. Muhammed Abdülmün'im Hafâcî neşri ise Kahire'de birçok defa basılmıştır. Eser muhtelif zamanlarda ayrı ayrı kitaplar halinde de neşredilmiştir: *Şerhu Dîvânî İmri' i'l-Qays li'l-A'lem* (nşr. De Slane, Paris 1836; nşr. Muhammed b. Şeneb, Cezayir, ts.); *Şerhu Dîvânî Zühayr* (nşr. Landberg, Leiden 1889; nşr. Fahreddin Kabâve, Halep 1970); *Şerhu Dîvânî Tarafe b. el-'Abd* (nşr. M. Seligshon [Fransızca tercümesiyle], Paris 1900; nşr. Dürrîyye el-Hatîb — Lutfî es-Sakkâl, Dimâşk 1975); *Şerhu Dîvânî 'Al-ḳametü'l-Fahl li'l-A'lem eş-Şentemerî* (nşr. Muhammed b. Şeneb, Cezayir-Paris 1925; nşr. Lutfî es-Sakkâl — Dürrîyye el-Hatîb, Halep 1969); *Şerhu Dîvânî 'Antere* (nşr. Muhammed Saîd Mevlîvî, Dimâşk, Beyrut, ts.); *Şerhu Dîvânî'n-Nâbiḡa* (nşr. H. Derenbourg [Fransızca tercümesi ve basılmamış kasideleriyle birlikte], Paris 1869; nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Kahire, ts.). 3. *Şerhu'l-Ha-*

mâse. Yâkût, İbn Hallikân, Safedî ve Kâtip Çelebi'nin ifadelerine göre, Ebü Temmâm'ın *el-Hamâse*'indeki şiirlerin geniş bir şerhinden ibaret olan eserde şairler alfabetik bir sırayla ele alınmıştır. 4. *Şerhu'l-Cümel*. Ebü'l-Kâsım ez-Zecâcî'nin (ö. 337/949) nahve dair *el-Cümel* adlı eserinin şerhidir. 5. *Şerhu eb-yâtî'l-Cümel*. *el-Cümel*'de örnek olarak kullanılan beyitleri (şevâhid) müstakil bir kitapta şerhetmiş olup eser Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Lâleli, nr. 3255). 6. *Kitâbü'n-nuket fi tefsîri Kitâbi Sibeveyhi*. *Taḥṣīlū 'aynī'z-zeheb*'den başka bir eser olan *Kitâbü'n-nuket*, Sibeveyhi'nin *el-Kitâb*'ındaki bazı müşkülleri halletmek maksadıyla yazılmıştır. Tek nüshası Rabat Umumi Kütüphanesi'nde (Evkaf, nr. 142) bulunan eser, Emîr Mu'tazid-Billâh adına yazılmış ve oğlu Ebü'l-Velîd İsmail b. Abbâd'a takdim edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla*, II, 681; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XX, 60-61; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VII, 81-82; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVIII, 555-557; Süyûtî, *Buḡyetü'l-vu'at*, II, 356; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 403; Serkis, *Mu'cem*, I, 459; Brockelmann, *GAL*, I, 309; *Suppl.*, I, 542; a.mlf., "A'lem", *İA*, I, 298-299; *İzâhu'l-meknûn*, I, 235; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 111, 551; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 172; VIII, 233; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, X, 99; XIII, 302-303; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edeb*, IV, 636; Hâlid Abdülkerîm Cum'a, "Kitâbü'n-Nuket fi tefsîri Kitâbi Sibeveyhi", *Mecelletü Ma'hedi'l-maḥ-taṭâtî'l-'Arabîyye*, XXIX/2, Küveyt 1985, s. 557-574.

İSMAİL HAKKI SEZER

ÂLEMÂRÂ-yı ABBÂSÎ

(عالم آرای عباسی)

İskender Bey Münşî'nin,
başlangıcından

I. Şah Abbas dönemi sonlarına kadar
Safavî Devleti tarihine dair eseri
(bk. TÂRİH-i ÂLEMÂRÂ-yı ABBÂSÎ).

ALEMDAR

(علمدار)

Bayrak veya sancak taşıyanlar için
kullanılmış olan bir terim.

"Bayrak, sancak, livâ" mânalarına gelen Arapça *alem* kelimesiyle "tutan" anlamındaki Farsça dârdan meydana gelmiş birleşik bir kelimedir. Tarih terimi olarak hükümdara ait saltanat sancaklarını taşıyanlar için kullanılmıştır. Selçuklular ve İlhanlılar'da devlete ait bayrak ve sancakları taşımak ve muhafa-